

Barn i risiko -

Om spedbarns rettssikkerhet og politiets utfordringer
ved etterforskning av alvorlig vold

Juridisk oppgave
BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)
Politihøgskolen
2018

Kand.nr: 326 og 366
Antall ord: 8385 eks. fotnoter

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0 Innledning	4
1.1 Problemstilling og avgrensing	5
2.0 Juridisk metode	6
3.0 Sentrale juridiske prinsipper	7
2.2 Legalitetsprinsippet	7
2.3 Internasjonale forpliktelser	7
DEL 1 - Juridiske drøftelser	
4.0 Voldslovbrudd	8
5.0 Kroppsskadebestemmelsen	9
5.1 Den straffbare handling etter strl. § 273	9
4.1.1 Skade på en annens kropp.....	9
5.2 Den straffbare handling etter strl. § 274	10
5.2.1 Betydelig skade eller død.....	10
5.2.2 Forsvarsløs person.....	11
5.2.3 Skyldkrav og straffetrussel.....	11
6.0 Mishandlingsbestemmelsen	12
6.1 Den straffbare handling etter strl. § 282	13
6.1.1 Vold.....	13
6.1.2 Alvorlig mishandler.....	14
6.1.3 Gjentatt mishandler.....	15
6.1.4 Tillegsmomentet.....	16
6.1.5 Krav til nær relasjon.....	18
6.1.6 Slektning i rett nedstigende linje.....	18
6.1.7 Noen i sin husstand.....	19
6.2 Den straffbare handling etter strl. § 283	19
6.2.1 Hatt til følge betydelig skade eller død.....	19
6.2.2 Vurderingsmomenter bokstav a til c.....	20
7.0 Voldslovbrudd eller voldsregime?	22

DEL 2 - Etterforskning av vold mot spedbarn

8.0	Politiets utfordringer ved etterforskning av alvorlig vold mot spedbarn.....	23
8.1	Bevisbyrde og beviskravet.....	25
8.2	Spedbarn som fornærmede.....	27
8.3	Strafferamme og straffeutmåling.....	28
9.0	Avslutning.....	29
10.0	Litteraturliste.....	31
10.1	Lover.....	31
10.2	Lovforarbeider.....	31
10.3	Riksadvokatens rundskriv.....	32
10.4	Rettspraksis.....	32
10.4.1	Høyesterett.....	32
10.4.2	Lagmannsrett.....	32
10.4.3	Tingrett.....	33
10.5	Juridisk litteratur.....	33
10.6	Annen litteratur.....	34

1.0 Innledning

Politiet ble kontaktet kl. 17.32 den dagen. Et lite barn var blitt fraktet til legevakten av sine foreldre. Tilstanden var kritisk. Legene vurderte raskt at barnets skader ikke samsvarte med foreldrenes forklaring på hendelsesforløpet. Det ble tatt ut siktelse mot barnets mor og stefar, som etter kort tid ble pågrepet for å ha påført barnet grov kroppsskade. Ikke lenge etter, døde barnet som følge av skadene, og siktelsen mot de to ble utvidet. En omfattende etterforskning ble iverksatt.

Dette var et av de siste oppdragene i praksisåret og er mye av bakgrunnen for valg av tema i denne bacheloroppgaven. Saken gjorde et stort inntrykk på oss, andre politiansatte, helsevesen, barnevern og andre involverte instanser.

Mishandling av barn er et alvorlig og stort samfunnsproblem. Det påfører store belastninger for det enkelte barnet, og bryter med grunnleggende menneskerettigheter.¹ Forekomsten av vold mot barn synes å ha økt de seneste årene, men årsaken til dette er trolig bedre melderutiner og økt bevissthet rundt temaet. Årlig innlegges 10 til 15 barn under tre år med alvorlige hodeskader som følge av påført mishandling.² I ytterste konsekvens får barna livsvarige, invalidiserende skader eller dør. Den alvorlige og dødelige mishandlingen rammer oftest spedbarn, i form av stump vold, risting og slag mot hodet.³

Til tross for at Norge er et foregangsland når det gjelder trygge oppvekstvilkår, blir fremdeles mange barn sviktet.⁴ Det offentlige har et ansvar for å hjelpe barn som lever i risiko. Sentrale spørsmål i denne sammenhengen er hvordan Norge som rettsstat skal oppfylle sine forpliktelser for å sikre disse barna, og hvordan politiet skal arbeide for å få gjerningspersonene dømt. Politiets innsats og kvalitet i etterforskningen, kan være barnets eneste mulighet til å bli hørt.

¹ Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017) s. 1

² Kåre Svang, *Studierapport - mishandling og alvorlig vold mot barn*. Fagspesialistprogrammet Kripas 2014-2015. s. 7.

³ Ibid.

⁴ NOU 2017:12 *Svikt og svik* s. 13

1.1 Problemstilling og avgrensning

Denne oppgaven omhandler lov 20 mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).⁵ Vi vil redegjøre for to av de mest benyttede strafferettslige paragrafene ved alvorlig vold mot spedbarn. Herunder grov kroppsskade og grov mishandling i nære relasjoner. Vi vil drøfte de vilkårene som har høyest relevans for vår problemstilling. Det sentrale i denne oppgaven er å foreta en vurdering av forholdet mellom strl. § 274 om grov kroppsskade og strl. § 283 om grov mishandling i nære relasjoner. Videre skal vi redegjøre for politiets utfordringer ved etterforskning av alvorlig vold mot spedbarn.

Mishandling i nære relasjoner omfattes av flere ulike handlingsalternativer, deriblant vold, trusler, tvang og frihetsberøvelse. Drøftelser knyttet til andre handlingsalternativer enn vold, blir ikke omfattet. Psykisk vold vil heller ikke behandles. Oppgaven vil i hovedsak omhandle alvorlig fysisk vold, med alvorlig skade eller død til følge. Det vil være hovedfokus på spedbarn opp til 1 år.

Problemstillingen lyder:

Hva skiller strl. § 274 fra strl. § 283, og hva har ulikhetene å si for spedbarns rettssikkerhet? Hvilke videre utfordringer møter politiet i etterforskningen av disse sakene?

For å besvare problemstillingen, vil det først redegjøres for juridisk metode og sentrale juridiske prinsipper, som vil benyttes ved drøftelse av vilkårene i de to ulike lovbestemmelsene i del 1. Momenter fra oppdraget i praksisåret vil bli brukt i deler av drøftelsen. Avgrensningen berører grensen mellom § 274 og § 283. Bakgrunnen er at § 274 og § 283 begge verner om den personlige integritet.

Andre del av oppgaven vil belyse politiets utfordringer i etterforskning av alvorlig vold mot spedbarn. Beviskrav, spedbarn som fornærmede, og lovhjemlenes strafferamme er sentrale temaer som blir belyst og drøftet. Hensikten med oppgaven er å utvikle en bedre forståelse av vurderingene bak bruken av de ulike paragrafene, samt kartlegge utfordringene politiet står overfor ved etterforskningen. For å oppnå slik forståelse, vil juridisk metode benyttes.

⁵ Lov 20 mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

2.0 Juridisk metode

I denne delen vil vi redegjøre for juridisk metode, da dette er sentralt for å kunne besvare oppgavens problemstilling. Juridisk metode er overordnede regler for riktig rettslig argumentasjon ved tolkning av lovbestemmelser, og anses å være en argumentasjonsmåte som anvendes for å fastsette innholdet i rettsregler.⁶ Metoden dreier seg om å finne rettsreglenes innhold ved hjelp av relevante rettskilder på området, tolke de og deretter trekke slutninger.⁷ Vi vil i hovedsak bruke rettskilder som lovtekst, forarbeider, rettspraksis og juridisk litteratur for å tolke lovbestemmelsene, og videre redegjøre for handlinger som kan subsumeres både under strl. § 283 og strl. § 274. Drøftelse skal hjelpe oss til å få en bedre forståelse av hva som menes med den enkelte rettsregelen.

De nye mishandlings- og kroppsskadebestemmelsene trådte i kraft i oktober 2015, og følgelig finnes det få Høyesterettsdommer idømt etter dagens bestemmelser. Ny straffelov opphevet lov 1902 om Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven).⁸ Innholdet er i hovedsak likt. Kroppsskadebestemmelsen er overført uten realitetsendring fra gammel straffelov §§ 228 og 229. Oppbyggingen av den nye straffeloven er noe ulik for mishandlingsbestemmelsen. Der alminnelig og grov mishandling tidligere ble subsumert under hovedbestemmelsen § 219, skilles det i ny straffelov mellom hovedbestemmelsen i strl. § 282 og grove overtredelser i strl. § 283.

Strafferammene er i tillegg utvidet. Der grov overtredelse tidligere ble straffet med fengsel inntil 6 år, vil samme overtredelse nå medføre fengsel inntil 15 år. Endringen i øvre strafferamme har til formål å skjerpe straffenivået.⁹ Høyesterett har fastslått at det skal likevel skal skje en gradvis tilpasning til fremtidig straffenivå.¹⁰

⁶ Synne Sæthre Mæhle og Jan Fridthjof Bernt (2013), *Rett, samfunn og demokrati* s.149

⁷ Erik Magnus Boe (2012), *Grunnleggende juridisk metode: en introduksjon til rett og rettstenkning* s. 81-84

⁸ Lov 22 mai 1902 om Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven)

⁹ Magnus Matningsdal (2015) , *Nytt i ny straffelov* s. 162

¹⁰ Rt. 2009 s. 1412

3.0 Sentrale juridiske prinsipper

3.1 Legalitetsprinsippet

Bruk av straff overfor borgerne er å anse som et av de mest inngripende tiltakene myndighetene kan gjøre.¹¹ All form for inngripende tiltak og straff fra statens side, krever hjemmel i lov. Dette omtales som legalitetsprinsippet og er et av de bærende grunnprinsippene i den norske rettsstaten.¹² Legalitetsprinsippet er forankret i lov 17 mai 1814 om Kongeriket Noregs grunnlov (grunnloven) §§ 96 og 113 ”Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom” og “myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov”.¹³

Legalitetsprinsippet er av stor betydning for rettssikkerheten og skal sikre borgerne mot vilkårlig maktbruk fra myndighetene. For å illustrere ordlydens gjennomslagskraft på legalitetsprinsippetets område kan det vises til Rt. 2011 s. 469. Saken omhandlet tolkning av straffelovens § 219 om mishandling i nære relasjoner, og om bestemmelsen rammer handlinger begått etter at samboerforholdet opphørte. Høyesterett kom til at kun nåværende samboer omfattes av bokstav d, og at en utvidelse av straffansvaret ikke hadde hjemmel i lov. “Nogens nærmeste” gikk ikke under bestemmelsens ordlyd og tiltalte ble frifunnet. Dette illustrerer at en tvinger rettsanvenderen til å vektlegge rettsstatens mest sentrale verdier, som hensynet til forutberegnelighet for borgeren.¹⁴

3.2 Internasjonale forpliktelser

Rettsstatens sentrale verdier er også bundet i Norges forpliktelser til internasjonale konvensjoner som skal beskytte borgerne mot vold, overgrep og annen inhuman behandling. Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK)¹⁵ ble vedtatt i 1950, ratifisert av Norge i 1952 og trådte i kraft 1953.¹⁶

Sentralt står Norges forpliktelse om å innrette sin lovgivning i tråd med konvensjonens

¹¹ Steinar Fredriksen (2016), *Lovbrudd, skyld og straff: Hovedlinjer i alminnelig strafferett* s.58

¹² Tor-Geir Myhrer (2012), *Bastet og bundet, rettslige rammer for bruk av håndjern*, s. 26

¹³ Lov 17 mai 1814 om Kongeriket Noregs grunnlov (Grunnloven)

¹⁴ Synne Sæthre Mæhle og Jan Fridthjof Bernt (2013), *Rett, samfunn og demokrati* s. 209

¹⁵ FNs konvensjon 4 november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK)

¹⁶ Steinar Fredriksen og Kai Spurkland (2014), *Ordensjuss* s. 49

innhold. Stortinget har gjennom menneskerettsloven av 21.mai 1999 bestemt at konvensjonen, samt seks tilleggsprotokoller skal gjelde som norsk lov jf. § 2. Dette betyr at EMK er en rettskildefaktor på lik linje med ordinære lovttekster, hvilket fremgår i Grl. § 92. Ved motstrid har EMK forrang foran norsk lov¹⁷.

Blant de mest sentrale konvensjonene FNs konvensjon om barns rettigheter (barnekonvensjon)¹⁸, som er den første internasjonale konvensjonen som gir barn en spesiell juridisk beskyttelse. Barnekonvensjon ble ratifisert av Norge i 1991, og ble i 2003 inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven.¹⁹

Barnekonvensjonens artikkel 19 gir barn vern mot vold, også fra sine omsorgspersoner. Bestemmelsen pålegger staten å treffe egnede lovmessige tiltak for å beskytte barn mot alle former for vold.²⁰ Barns rettssikkerhet står som en sentral verdi i norsk rett både gjennom norsk lovgivning og internasjonale forpliktelser. I rettssikkerhetsbegrepet ligger at en *“skal være beskyttet mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side, og han skal ha mulighet for å forutberegne sine rettslige interesser”*.²¹

DEL 1 - Juridiske drøftelser

4.0 Voldslovbrudd

“Vårt viktigste retts gode er vårt liv, vårt legeme og vårt helbred”.²² Det finnes flere lovbestemmelser i straffeloven som er egnet for å ivareta barns rettssikkerhet og beskytte spedbarn mot vold fra sine omsorgspersoner.²³ Straffebestemmelsene som skal gi vern mot voldslovbrudd kan sies å være de viktigste og mest sentrale straffebestemmelsene. Blant disse finner vi kroppsskadebestemmelsen og mishandlingsbestemmelsen. Det har i alle tider eksistert lovverk som beskytter individer mot vold og skader påført av andre.

Kroppsskadebestemmelsen er godt rotfestet i norsk strafferett, mens

¹⁷ Lov 21 mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) § 3

¹⁸ Lov 21 mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

¹⁹ Steinar Fredriksen og Kai Spurkland (2014), *Ordensjuss* s. 18

²⁰ FNs konvensjon 20 november 1989 om barns rettigheter (barnekonvensjonen) art.19

²¹ Torstein Eckhoff (1971) s. 86

²² Rolf Wegner (2015), *Strafferett spesiell del*, s. 159

²³ *Ibid.* s. 159

mishandlingsbestemmelsen er av nyere art.

5.0 Kroppsskadebestemmelsen

5.1 Den straffbare handling etter strl. § 273

Hovedbestemmelsen for kroppsskade finner vi i strl. § 273 som inneholder tre alternative objektive vilkårsgrupper. I den første vilkårsgruppen skal det foreligge en skade på en annen persons kropp eller helse. Strafferammen for kroppsskade er fengsel inntil seks år. Dette kalles et følgestraffebud²⁴ i juridisk litteratur. Med det menes at det ikke er personens bruk av vold som straffes, men det faktum at handlingen har ført til en skade på noen.

5.1.1 Skade på en annens kropp

En naturlig språklig forståelse av ordlyden i skadevilkåret kan være at noe blir tapt eller ødelagt. Dette er derimot en for bred tolkning i forhold til anvendelsesområdet lovgiver har tiltenkt vilkåret. I forarbeidene fremgår sentrale momenter som skadens omfang og varighet, men at vurderingen må bero på en konkret vurdering.²⁵ Videre fremgår det et krav om at skaden må ha hatt innvirkning på kroppens anatomiske eller fysiologiske tilstand. Dette gjør at blåmerker og småsår faller utenfor bestemmelsen. Mindre sårskader kan likevel regnes under skadevilkåret, men bare dersom de etterlater varige og sjenerende arr i ansikt eller liknende.²⁶ Bruddskader regnes også som kroppsskade, selv om de leges over tid.

Høyesterett har i Rt. 1990 s. 1155 lagt føringer for hva som skal omfattes av begrepet skade.²⁷ Saken gjaldt et spedbarn som var blitt knipset på munnen slik at det fikk hoven leppe og et blødende sår på innsiden av leppen. Det ble ansett bevist at dette forholdet ikke var en skade, men en legemsfornærmelse etter 1902 § 228. Høyesteretts kjæremålsutvalg kom i en dom²⁸ frem til at det ikke forelå skade når fornærmede hadde fått en hevelse i pannen, samt sår innvendig og utvendig på overleppen.

²⁴ Steinar Fredriksen (2017), *Norm, skyldkrav og straffetrussel*, s. 31

²⁵ Ot.prp nr.22 (2008-2009) s. 179

²⁶ Magnus Matningsdal (2016), *Norsk spesiell strafferett*, s. 112

²⁷ Rt. 1990 s. 1155 I

²⁸ Rt. 1992 s. 1703

Påkrevd ved vurderingen av skyldspørsmålet i følgestraffebud er drøfting av årsakssammenhengen mellom handlingen og følgen.²⁹ Dette følger av ordlyden i § 273 “den som skader”, hvor det forstås at selve handlingen må ha ført til skadefølgen. Det må således også ha vært påregnelig³⁰ for gjerningspersonen at følgen kunne oppstå. Dette fordi det ville være urimelig å straffe noen for en følge som det åpenbart var umulig å forutse.

Påregnelighetsspørsmålet blir ofte sentralt ved uaktsomhetsvurderingen av følgene i strl. § 274, som drøftes under punkt 5.2.3.

5.2 Den straffbare handling etter strl. § 274

De mest alvorlige tilfellene av kroppsskade omfattes av strl. § 274. Rettsregelen inneholder to ledd. Første ledd følger normen i § 283, med en liste følger som kan gjøre overtredelsen grov.

For overtredelse etter første ledd, må normen i § 273 være oppfylt. Som del av vurderingen om kroppsskaden er grov etter første ledd, listes opp flere følger som det “særlig” skal legges vekt på. Dette er ingen uttømmende liste, som forstås av ordlyden. Følgene som her listes opp er at skaden har medført uhelbredelig lyte eller skade, sykdom eller arbeidsudyktighet av noen varighet, sterk smerte, betydelig skade eller død. Videre må skaden blant annet være begått mot en forsvarsløs person. Ved grov overtredelse etter første ledd øker straffetrusselen fra fengsel inntil 6 til fengsel inntil 10 år. Av andre ledd følger en ny rettsregel med påfølgende norm og straffetrussel. Straffetrusselen etter annet ledd er fengsel inntil 15 år.

5.2.1 Betydelig skade eller død

Straffeloven § 274 ramser blant annet opp “betydelig skade eller død” som alternative følger av kroppsskaden. Det fremgår av strl. § 11 en legaldefinisjon av hva som ligger i begrepet “betydelig skade på kropp og helse”. Her omfattes tap eller vesentlig svekkelse av en sans, et organ eller en viktig legemsdel, vesentlig vansirethet, livsfarlig eller langvarig sykdom eller alvorlig psykisk skade. I strl. § 11, annet ledd berammes også når et foster dør eller skades som følge av en straffbar handling. Legaldefinisjonens alternativer er uttømmende, som betyr at minst ett av de nevnte følgene må ha oppstått for at vilkåret “betydelig skade” skal være

²⁹ Steinar Fredriksen (2016), *Lovbrudd, skyld og straff*, 2016, s. 62-63

³⁰ *Ibid.* s. 63-64

oppfylt. Ordlyden i “død” er nokså konkret, og den naturlige tolkningen er at offeret mister livet.

5.2.2 Begått mot en forsvarsløs person

Vilkårene som fremgår av bokstav a-f består av ulike handlingsalternativer, og særlig utsatte individer som lovhjemmelen er ment å beskytte nevnes her. Herunder forsvarsløse personer, som det følger av bokstav b. En naturlig språklig forståelse av ordlyden forsvarsløs, er at vedkommende ikke er i stand til å forsvare seg selv, og at han således er avhengig av hjelp fra andre. Det fremgår av forarbeidene at det her skal tas hensyn til styrkeforholdet mellom gjerningsperson og fornærmede.³¹ Spedbarn er dermed alltid å regne som forsvarsløse når voksne utøver vold mot dem.

I en dom fra Eidsivating Lagmannsrett³² stod en mor tiltalt for å ha ristet sitt 17 dager gamle spedbarn slik at det var påført betydelige skader. Retten la i dette tilfellet vekt på at det var snakk om “et forsvarsløst 17 dager gammelt barn” som “er fullstendig avhengig av omsorg og beskyttelse.” Det var særlig skjerpene at tiltalte var fornærmedes nærmeste omsorgsperson, hvis ansvar er å sørge for at barnet nettopp får omsorg og beskyttelse. På denne måten anså retten det som bevist at vilkåret var oppfylt. Lagmannsretten opprettholdt dermed Tingrettens fastsettelse av straff på fengsel i ett år og seks måneder.

5.2.3 Skyldkrav og straffetrussel

Skyldkravet for § 274 første ledd er sammensatt. Det betyr at gjerningspersonen må handle med forsett om å skade, men han kan ha utvist uaktsomhet med tanke på den alvorlige følgen som oppstår. Dette fremgår av forarbeidene³³, og det er i lovteksten henvist til legaldefinisjonen av uforsettlig følger i strl. § 14.

Etter andre ledd er kravet at gjerningsmannen handlet med forsett jf. hovedregelen i strl. § 21. Det er i tillegg et krav om forsett for følgen “betydelig skade eller død”. For å illustrere dette, kan vi se til en dom avsagt i Høyesterett 2017.³⁴ Saken gjaldt en far som hadde filleristet sin 4

³¹ Ot.prp. nr. 79 (1988- 1989) s. 47-48

³² LE-2013-112647

³³ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 430

³⁴ Rt. 2017 s. 2282 A

uker gamle datter så kraftig at hun ble påført varige og omfattende hjerneskader. Siktete overtalte barnets mor til ikke å ta med barnet til lege etter voldshandlingen. Det var kun tilfeldigheter som gjorde at barnet ikke døde. Jenta er å anse som pleietrengende resten av sitt liv.

Retten fant at far handlet forsettlig med tanke på voldshandlingen. Spørsmålet i Høyesterett ble om han også handlet med forsett om å påføre barnet en betydelig skade. Retten fant ikke bevismessig grunnlag for at forsettet dekket "like omfattende skader av varig karakter som barnet faktisk ble påført". Det ble i skjerpene retning vektlagt at fornærmede var et svært lite barn og at det ble brukt stor kraft.

Retten la til grunn at siktete var klar over at barnet mest trolig, ville få betydelige skader i form av langvarig sykdom eller nedsatt funksjon av et vesentlig organ eller kroppsdelt. Altså hadde han handlet med sannsynlighetsforsett etter legaldefinisjonen i strl. § 22, bokstav b. Forsettet ble på dette grunnlaget funnet å omfatte også betydelig skade, og far ble dermed dømt for forsettlig grov kroppsskade etter andre ledd.

Oppsummert må gjerningspersonen ha handlet forsettlig med tanke på å skade offeret. Det er tilstrekkelig at gjerningsperson handlet uaktsomt med hensyn til den alvorlige skade- eller dødsfølgen. Dette vilkåret grenser opp mot drapsbestemmelsen strl. § 275, der forsettet i motsetning må dekke dødsfølgen.

6.0 Mishandlingsbestemmelsen

Hovedbestemmelsen for mishandling i nære relasjoner fremgår av straffelovens § 282.³⁵ Bestemmelsen rammer den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler noen i sin husstand eller sin slektning i rett nedstigende linje. Strafferammen for overtredelse av strl. § 282 er fengsel i inntil 6 år.³⁶ Straffeloven § 283 omhandler grov mishandling i nære relasjoner og det vil bero på en skjønsmessig vurdering hva som er å anse som mishandling etter §§ 282 og 283³⁷.

³⁵ Matningsdal, Magnus (2010), *Norsk spesiell strafferett*, s.156

³⁶ Lov 20 mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) § 282

³⁷ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.433

Grunnvilkårene fremgår av normen i strl. § 282, og er således også med i vurderingen av om mishandlingen er grov etter strl. § 283.

Mishandlingsbestemmelsen er begrunnet i behovet for å ha et eget straffebud som gjelder mishandling i nære relasjoner. Årsaken er at de generelle straffebudene mot kroppskrenkelser og kroppsskader ikke like godt fanger opp kompleksiteten og helheten ved denne typen vold som et eget straffebud vil gjøre.³⁸ Dette støttes av Høyesterett i en avgjørelse om straffeutmåling i Rt. 2004 s. 844 der ikke voldshandlingene alene var avgjørende, men heller den psykologiske bindingen mellom gjerningsperson og offeret, samt det at handlingene skjedde i hjemmet.³⁹

6.1 Den straffbare handling etter strl. § 282

Normen i § 282 består av tre hoveddeler, kalt objektive vilkårsgrupper.⁴⁰ I dette ligger at minst ett av vilkårene i hver vilkårsgruppe må være oppfylt for at rettsregelen skal komme til anvendelse.

I første vilkårsgruppe fremgår det at det må foreligge en “mishandling”. Her listes flere ulike handlingsalternativer opp. Alternativene som må være oppfylt er bruk av trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser. Det siste handlingsalternativet er ikke uttømmende og omhandler blant annet psykiske og seksuelle krenkelser. Den andre vilkårsgruppen er at krenkelsen må være “alvorlig eller gjentatt”, og inngå som en del av mishandlingen. Av tredje vilkårsgruppe fremkommer kravet til “relasjonen” mellom gjerningsperson og fornærmet som må være nær.

6.1.1 Vold

Et av de straffbare handlingsalternativene i strl. § 282 er “vold”. Det finnes ingen legaldefinisjon av begrepet vold i straffeloven. Rettsregelen gir heller ingen indikasjon på hvilke handlinger som faller innenfor begrepet. Av strl. §§ 271-274 kan det forstås at kroppskrenkelse og kroppsskade er en fysisk krenkelse mot en annen person. En naturlig

³⁸ Ot.prp nr. 113 (2004-2005) s. 36-37

³⁹ Rt. 2004 s. 844

⁴⁰ Matningsdal, Magnus (2010), *Norsk spesiell strafferett*, s.156

språklig forståelse av ordet vold kan være fysisk maktbruk som slag og spark.⁴¹ Det er videre naturlig å forstå at det må det være av en viss kraft for og omfattes av begrepet.

6.1.2 Alvorlig mishandler

En naturlig språklig forståelse av ordet “alvorlig” tilsier at man må ta en vurdering av skadefølgen av selve handlingen. Dersom handlingen har ført til fysisk eller psykiske konsekvenser for fornærmede er det mye som taler for at krenkelsen er alvorlig. Det blir videre et spørsmål om det kan tenkes å være en alvorlig overtredelse dersom det ikke foreligger fysiske og psykiske skadefølger.

Forarbeidene⁴² sier at det ikke stilles krav til at krenkelsen må ha hatt et skaderesultat på offerets legeme eller sjel, for at bestemmelsen skal kunne anvendes. Det er gjerningsmannens langvarige terrorisering av fornærmede som utgjør den straffverdige handling, som gjelder uavhengig av offerets fysiske og psykiske skader. Forarbeidene sier videre at bestemmelsen ikke er begrenset til å omfatte mishandling som pågår over tid.

Og forholdet kan være like straffverdig selv om det bare har skjedd én krenkelse. Det er særlig det relasjonelle aspektet som gjør at handlingen bør føres inn under et eget straffebud mot vold i nære relasjoner, og ikke under de generelle bestemmelsene om legemskrenkelser mv.⁴³

Videre fremgår det at krenkelsen må være alvorlig dersom den skal omfattes av strl. § 282. Spørsmålet er da om den enkeltstående hendelsen er alvorlig *nok* til å omfattes. Dersom det gjelder en enkeltstående mindre alvorlig krenkelse, er lovgivers intensjon at man skal benytte de generelle straffebestemmelsene.

I vurderingen om krenkelsen er alvorlig må det tolkes dit hen at det er en høy terskel for å anse den enkelte krenkelse som mishandling. Forarbeidene trekker frem at det i vurderingen av “handlingens objektive grovhet” skal legges vekt på om det har “skapt frykt for fornærmede for nye krenkende saker”.⁴⁴ I spørsmål om handlingen har skapt frykt sier forarbeidene at det er tilstrekkelig at handlingen har vært egnet til å skape frykt. Det må med andre ord foretas en konkret objektiv vurdering av om handlingen er av en slik karakter at

⁴¹ Definisjon av vold (norsk ordbok)

⁴² Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46

⁴³ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 40

⁴⁴ Ibid. s. 45

den er egnet til å skape frykt.

I nyere rettspraksis foreligger det ingen relevante avgjørelser hvor vilkåret alvorlig drøftes, uten at det er anvendt i sammenheng med strl. § 283 om grov mishandling i nære relasjoner. I strl. 1902 § 219 brukes vilkåret “grovt” både i første og annet ledd.

Rt. 2014 s. 695 illustrerer spørsmålet om en hendelse var nok for anvendelse av mishandlingsbestemmelsen. Saken gjaldt en mor som hadde utøvd vold mot sin 14 år gamle datter ved å dra henne i håret og ta kvelertak på henne. Moren slo så datteren minst 8-10 ganger i hodet med en kabel som ble brukt som slynge. Datterens merker på kroppen tilsa at slagene var utført med en betydelig kraft.

Høyesterett kom til at krenkelsen var alvorlig nok til å regnes som grov mishandling etter § 219, selv om det var et enkelttilfelle. I vurderingen vektla Høyesterett videre om forholdet objektivt sett var grovt, og om det var egnet til å skape frykt for nye krenkelser. Det fremgikk av lagmannsrettens dom at mor forut for hendelsen hadde klappet til barnet og at dette kunne ses i sammenheng med et regime av gjentatte krenkelser i fremtiden.⁴⁵

Et annet eksempel er en sak fra Oslo tingrett der en mor slo sin 22 måneder gamle sønn to ganger på ryggen med et belte.⁴⁶ Retten kom til at slagene ikke var av hard kraft, og at de ikke etterlot noen merker på kroppen til barnet. Rettens slutning ble derav at forholdet ble nedsubsumert til strl. 1902 § 228, som i dag tilsvarer strl. § 271 om kroppskrenkelse.

6.1.3 Gjentatt mishandler

En naturlig språklig forståelse av ordlyden “gjentatt” er at krenkelsen har skjedd mer enn én gang. Gjentakelsen peker tilbake på de ulike handlingsalternativene som omfattes av bestemmelsen. Forarbeidene påpeker at det ikke er et kriterium at kun ett handlingsalternativ er gjentakende, før det kan falle under dette vilkåret.⁴⁷ En gjerningsperson kan i så tilfelle ha utsatt et barn for vold ved den ene anledningen og frihetsberøvelse eller trusler ved den andre.

⁴⁵ Rt. 2014 s. 695

⁴⁶ Sak 11-109152

⁴⁷ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45

Det vil si at bestemmelsen har et bredt anvendelsesområde. Spørsmålet blir i det videre om tiden mellom krenkelsene er av betydning i vurderingen av om det omfattes av vilkåret “gjentatt”.

I Gulating Lagmannsrett 2016⁴⁸ gjaldt saken en far som utsatte sin to måneder gamle datter for grov vold ved en rekke former for mishandling. Han hindret datteren i å puste, kastet henne i gulvet, og holdt henne så hardt at hun fikk blåmerker og skrubbsår. Spørsmålet var om disse handlingene samlet sett kunne regnes som gjentatt mishandling. Retten fant det bevist at far forsettlig, ved gjentatte anledninger, utøvet vold og krenket sin datter i perioden november 2014 til januar 2015. Han ble dermed dømt til fengsel av to år og to måneder med strafferabatt for uforbeholden tilståelse.

I forarbeidene fremgår det ingen holdepunkter for at krenkelsene må ha skjedd i nær tid.⁴⁹ Selv om bestemmelsen ikke uttrykkelig bemerker at det må være nærhet i tid, vil det likevel være vesentlig å ta stilling til krenkelsens intensitet og varighet, som igjen har betydning for straffeutmålingen. Grensen mellom gjentatte og ikke-gjentatte krenkelser, er i mange tilfeller flytende. Derfor må vilkåret i hvert enkelt tilfelle, bero på en konkret vurdering av sakens faktum.

Et annet sentralt moment ved krenkelsene, er om de er egnet til å skape frykt for fremtiden. I overnevnte sak påpekte lagmannsretten at barnet måtte leve i den usikkerhet, utrygghet og frykt for gjentakelse, som følger av å bli mishandlet av sin far.⁵⁰

6.1.4 Tilleggsmomentet

Det uttales i forarbeidene at frykten for nye overgrep er et element ved familievold som både Kvinnevoldsutvalget og Høyesterett har trukket frem.⁵¹ Dette skal fungere som et moment, men ikke et vilkår i vurderingen.

I NOU 2003:31 ble det uttalt;

⁴⁸ LG-2016-7643

⁴⁹ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46

⁵⁰ LG-2016-7643

⁵¹ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 40-45

I de tilfellene hvor volden pågår over tid, lever kvinnene og barna med en konstant trussel om vold. Man kan si at kvinnene og barna lever i volden. Dette betyr at man ikke kan se hver voldsepisode som en isolert hendelse - frykten for hva som kan eller vil skje blir en del av voldsutøverens maktutøvelse og svært sentral i den virkeligheten kvinnene og barna lever i.⁵²

Flere kjennetegn ved opplevelsen av å leve i et voldsregime og konstant frykt for vold ble nedfelt. I det første er selve frykten for hva som kan skje en sentral del av offerets virkelighet. For det andre beskrives en kobling mellom vold og kjærlighet. For det tredje følger en skyldfølelse for mishandlingen de har blitt utsatt for. Avslutningsvis følger beskrivelsen av maktforskjeller i forholdet der voldsutøver ofte sitter med makten.⁵³ Sistnevnte er særlig gjeldende ved alvorlig vold mot spedbarn, når maktforskjellen mellom voldsutøver og spedbarnet er selvforklarende. Spedbarn er helt prisgitt sine omsorgspersoner, og i de tilfeller der omsorgspersonen også er voldsutøver, vil gapet i maktbalansen være betydelig større.

I Rt 2010 s. 129 la Høyesterett vekt på at mishandlingen fant sted som del av et vedvarende trusselregime, hvor offeret har levd i konstant frykt for nye overgrep.

Straffutmålingen i saker med familievold må nødvendigvis bero på en samlet vurdering hvor en rekke momenter kan trekkes inn. Sentrale elementer vil være hvor lenge krenkelsene har funnet sted, karakteren av de krenkelser som foreligger, hyppigheten, skadepotensialet og de konkrete skadevirkningene. (...) Etter min mening er karakteren av voldshandlingene i seg selv ikke avgjørende ved straffevurderingen etter straffeloven § 219. Det sentrale er i hvilken grad disse danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et «regime» preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold.⁵⁴

Selv om denne saksbehandlingen gjaldt spørsmålet om straffutmåling, illustrerer den momentene det legges vekt på ved vilkåret “gjentatt mishandler”. Ved drøftelsen av vilkåret, la Høyesterett vekt på at offeret hadde levd i et “mønster” og et “regime” preget av frykt for nye krenkelser. Dommen fungerer som en prinsippdom for domstolene og er veiledende for underrettspraksis.

I Rt. 2012 s. 835 ble spørsmålet om mønster og regime tatt opp i forbindelse med mishandlingsbestemmelsen etter strl. § 219 første ledd. Saken gjaldt en mann som var tiltalt

⁵² NOU 2002:31 *Retten til et liv uten vold* s. 49

⁵³ *Ibid.* s. 50

⁵⁴ Rt 2010 s. 129

for å ha utsatt sin ektefelle for trusler og vold. Retten viste til at handlingene ikke var av en slik karakter at de skapte frykt for et slikt handlingsmønster som ligger i kjernen av § 219. De pekte på at det i disse tilfeller skal benyttes generelle straffebestemmelser om voldslovbrudd.

⁵⁵ Det samme ble bemerket i Rt. 2014 s. 695 som vist i punkt 6.1.2.

Dommene illustrerer at momentet om vedvarende regime og frykt ikke brukes som et moment, men snarere som et vilkår. I lys av legalitetsprinsippets område kan det stilles spørsmål til om dette er i gråsonen, samtidig som det kan sies å være fordelaktig for den tiltalte at det fungerer som et slags tilleggsvilkår. På den andre siden vil det kunne resultere i at flere saker blir nedsubsumert til generelle voldslovbrudd, som kroppsskadebestemmelsen, dersom momentet om regime og frykt ikke anses oppfylt.

6.1.5 Krav til nær relasjon

Av siste vilkårsgruppe forstås det at relasjonen mellom gjerningsperson og fornærmet må være nær. I bokstav a til og med e legges det føringer for hvem som må anses fornærmet før rettsregelen kommer til anvendelse. Det fremgår av forarbeidene at relasjonskravet var utslagsgivende for at mishandling i nære relasjoner skulle reguleres i et eget straffebud.⁵⁶

Relasjonskravet går objektivt sett ut på hva som er nære forhold, og spørsmålet er hvilke barn som beskyttes av bestemmelsen. Barn som omfattes er gjerningspersonens slektninger i rett nedstigende linje, noen i sin husstand eller omsorg.

6.1.6 Slektning i rett nedstigende linje

I bokstav b fremkommer det at mishandlingen må være rettet mot “sin (...) slektning i rett nedstigende linje”, herunder gjerningspersonens egne barn, barnebarn, oldebarn og videre. Bokstav b omfatter i tillegg samboer, eller tidligere samboers slektning i rett nedstigende linje. I forarbeider begrunnes dette vernet i at samlivsbrudd ofte kan generere aggressiv atferd og at mishandlingen ikke nødvendigvis opphører ved et samlivsbrudd.⁵⁷ Poenget er at man skal verne om barn som gjennomgår omsorgspersoners samlivsbrudd.

⁵⁵ Rt. 2012 s. 835

⁵⁶ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 40

⁵⁷ Ibid.

6.1.7 Noen i sin husstand

Bokstav d i strl. § 283 inkluderer videre personer som tilhører gjerningspersonens husstand. En naturlig språklig forståelse av “husstand” er at gjerningsperson og fornærmede bor sammen i felles hus. Av forarbeidene⁵⁸ fremgår det at bokstav d omfatter eksempelvis stebarn og særkullsbarn av samboere som lever i ekteskapsliknende forhold. Av rettspraksis fremgår det at et kriterium er at man bor sammen og har felles husholdning⁵⁹. Dette omfatter også personer som bor sammen i bofellesskap. I vurderingen av om fornærmede er en del av gjerningspersonens husstand, skal det legges vekt på en totalvurdering av bofellesskapet mellom partene, samt varighet og relasjon mellom de.

Mishandlingsbestemmelsen verner som vi ser om en relativt stor gruppe barn. Dette kan begrunnes i lovgivers ansvar for beskyttelsen av barns rettigheter gjennom barnekonvensjonen.

6.2 Den straffbare handling etter strl. § 283

Straffeloven § 283 angis når mishandlingen er å anse som grov.⁶⁰ Bestemmelsen må ses i sammenheng med strl. § 282 som angir normen også for strl. § 283. I strl. § 283 skal man “særlig” vektlegge på hva som gjør mishandlingen grov og videre følger det vurderingstema i bokstav a til c som det “for øvrig” skal legges vekt på. Strafferammen er fengsel inntil 15 år.

6.2.1 Hatt til følge betydelig skade eller død

Ordlyden i “særlig legges vekt på” forstås at listen ikke er uttømmende. Spørsmålet blir i det videre hva som ligger i begrepet “betydelig skade”. En vanlig forståelse av ordlyden tilsier at betydelig kan forstås som en omfattende skade. Det vil si at det skal mye til for at en skade forstås som betydelig.

Det fremgår i strl. § 11 en legaldefinisjon på betydelig skade som ble redegjort for under punkt. 5.2.1. I tilknytning til dette er det nedfelt i forarbeidene⁶¹:

⁵⁸ Ibid. s. 47

⁵⁹ Rt. 1973 s. 442

⁶⁰ Matningsdal, Magnus (2010), *Norsk spesiell strafferett*, s.158

⁶¹ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) s. 434

Om en overtredelse av strl. § 282 skal anses som grov må bero på en skjønnsmessig vurdering, og det må være en glidende overgang mellom vanlig og grov mishandling i nære relasjoner. Særlig sentralt vil det være om mishandlingen har hatt til følge (uforsettlig) betydelig skade eller død.

I dom fra Borgarting Lagmannsrett 2014 (vannbøtte-dommen)⁶² stod dette vilkåret sentralt. Saken gjaldt en mor og stefar som stod tiltalt for grov mishandling av sitt 18 måneder gamle barn, med døden til følge. Stefaren hadde påvirket mor til å senke jenta ned i en bøtte med vann, slik at hun druknet. Retten anså mishandlingen som usedvanlig grov, idet det særlig ble lagt vekt på dødsfølgen. Mor ble i saken dømt for overtredelse av strl. 1902 § 233, forsettlig drap med fengsel i 14 år. Stefar ble i samme sak dømt for overtredelse av strl. § 233, forsettlig drap samt strl. § 219, annet ledd med fengsel i 16 år.

6.2.2 Vurderingsmomenter bokstav a til c

I straffeloven § 283 første ledd, annet punktum bokstav a-c, listes det opp momenter som det for øvrig skal legges vekt på ved avgjørelsen om mishandlingen er grov. Etter bokstav a, skal mishandlingens varighet vektlegges, hvilket kan tilsi at mishandling som har pågått over tid lettere regnes som grov. I vilkåret “gjentatt” som er en del av strl. § 282 tas det hensyn til varighet. Spørsmålet er således hva som er forholdet mellom varighet i de to ulike bestemmelsene §§ 282 og 283.

I forarbeidene fremgår det at det skal bedømmes strengere straff dersom mishandlingen har pågått over tid.⁶³ Det kan forstås at det kreves lengre varighet for at mishandlingen skal anses som grov etter § 283 enn det kreves for å oppfylle vilkåret om “gjentatt” etter § 282. Hva som faller under begrepet varighet, foreligger det likevel ikke en konkret avklaring av i forarbeidene, og må bero på en helhetsvurdering.

I bokstav b vektlegges det om krenkelsen er utført på en særlig smertefull måte, eller har hatt til følge betydelig smerte. Det kan her forstås som selve utførelsen omfattes samtidig som

⁶² LB-2014-110471-2

⁶³ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45

følgen medfører en betydelig smerte. Ordene særlig og betydelig tilsier at det her må være en kraftig smerte. Smerten må anses å være sterkere her enn den i strl. § 282.⁶⁴

Bokstav c omfatter “begått mot en forsvarsløs person”. Ordet forsvarsløs er redegjort for under punkt 4.2.2, og det legges her til grunn den samme betydningen av ordlyden som i strl. § 274. Dette kan eksempelvis være små barn, eldre eller syke personer.

I bokstav a til c er det oppført “eller” mellom. Det forstås med dette som at disse momentene ikke behøver å foreligge for at mishandlingen skal anses som grov. Det må likevel stilles spørsmål ved hva som ligger i “særlig legges vekt på” og “for øvrig”, og hva som er forskjellen mellom disse. En naturlig språklig forståelse av betydningen, kan være at momentene under “særlig legges vekt” på, er av større relevans enn de som følger av bokstav a til c. I forarbeidene fremgår det at det som følger av bokstav a til c ikke er nødvendige i vurderingen av om mishandlingen er grov.⁶⁵

I Rt. 2016 s. 2345 A gjaldt mishandling etter strl. § 219. Tiltalte mishandlet sitt spedbarn i en periode på to uker ved å kjøle barnet ned i kaldt vann, holdt for munn og nese, presset mot magen og bøyd fingeren bakover slik at det ble brudd. Ved spørsmålet om mishandlingen var å anse som grov, uttalte Høyesterett at det var på det rene at meget straffverdige forhold etter mishandlingsbestemmelsen skal omfattes som grov.⁶⁶

Videre ble det bemerket at varigheten skal vektlegges i vurderingen. Høyesterett vurderte først om skadenes alvorlighet og varighet gjorde overtredelsen grov. Etter en samlet vurdering, kom retten til at det overveiende moment likevel var at fornærmede var et forsvarsløst spedbarn. Det ble i tillegg vektlagt at handlingene medførte en risiko for betydelig skade.

Det som først og fremst har vekt ved den samlede vurdering av om mishandlingen kan anses som grov, er likevel at handlingene er begått overfor et lite spedbarn. Det er allerede i utgangspunktet særlig støtende at et spedbarn mishandles, men det innebærer også at flere av de aktuelle handlingene medførte en helt særlig risiko for betydelig skade av både fysisk og psykisk art.⁶⁷

⁶⁴ Magnus Matningsdal (2016), *Norsk spesiell strafferett*, s. 172

⁶⁵ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 434

⁶⁶ Rt. 2016 s. 2345 A

⁶⁷ Ibid. avsnitt 25

Høyesterettsdommen illustrer at handlingene som barnet ble påført i seg selv ikke var å anse som grove. Det avgjørende momentet var likevel var at barnet var å anse som forsvarsløst med tanke på at det var et spedbarn. I tillegg ble det vektlagt at risikoen for betydelig skade var stor. Spedbarn kan således sies å ha et sterkt vern etter paragrafens bokstav c, da spedbarn alltid vil anses forsvarsløse.

Dette støttes også i Borgarting Lagmannsretts dom⁶⁸ fra 2016 der saken gjaldt filleristing av et spedbarn etter strl. § 274. Retten uttalte at *“born er heilt prisgjevne omsorgspersonane sine. Grov vold mot spedbarn kan få fatale følgjer, noko denne saka er eit døme på”*. Lagmannsretten pekte på at rettspraksis de seneste årene har lagt større vekt på dette perspektivet.

Skyldkravet for å vektlegge de ulike momentene ved subsumsjonen under § 283 er ulike. For alternativene “betydelig skade eller død” er det tilstrekkelig med uaktsomhet etter strl. § 24. Det samme gjelder for betydelig smerte. For de øvrige alternativene i bokstav a til c kreves derimot forsett etter strl. § 21.⁶⁹

7.0 Voldslovbrudd eller voldsregime?

I den overstående drøftelsen har vi sett flere likhetstrekk mellom kroppsskadebestemmelsen etter strl. §§ 273, 274 og mishandlingsbestemmelsen etter §§ 282, 283. Straffeloven §§ 274 og 283 er begge følgestraffebud, som skal beskytte individer mot vold og andre krenkelser. De rammer begge uforsettlige følger, med unntak av § 274, annet ledd. Flere av de samme vilkårene finner vi igjen i begge lovhjemler, som “særlig legges vekt på”, “hatt til følge betydelig skade eller død” og “begått mot en forsvarsløs person”.

Relasjonen mellom gjerningsperson og offeret er den mest fremtredende skilnaden mellom bestemmelsene. Der det i kroppsskadebestemmelsen kun er krav om at noen har påført “en annen” skade, er det i mishandlingsbestemmelsen et krav at de har en nær relasjon. Det avgjørende skillet mellom § 274 og § 283 ligger likevel i voldens varighet og alvorlighet. Der

⁶⁸ LB-2016-172674

⁶⁹ Magnus Matningsdal(2010), *Norsk spesiell strafferett*, s. 159

det etter kroppsskadebestemmelsen er nok at volden har medført skade, må volden etter mishandlingsbestemmelsen være enten alvorlig eller gjentatt. Momentet om at volden må være begått som del av et mishandlingsregime hvor offeret har kjent på alvorlig frykt, gir § 283 en annen dimensjon sammenlignet med § 274. Her er fornærmedes subjektive opplevelse av hendelsen av langt større betydning.

Et spedbarns subjektive opplevelse av en hendelse er utfordrende å få innsikt i, nettopp fordi de ikke kan uttrykke den. Mishandlingsregime og frykt lar seg derfor vanskelig bevise. Spørsmålet blir således om barnet ikke automatisk, når det utsettes for alvorlig vold, lever i et mishandlingsregime preget av frykt. Som tidligere drøftelser viser, er formålet med mishandlingsbestemmelsen å fange opp helheten og kompleksiteten ved den type vold.

Likevel ser man at utfallet ofte blir at den enkelte voldshandlingen ikke anses tilstrekkelig grov, og heller ikke lar seg bevise som gjentatt uten grad av hyppighet. Derfor faller ofte mishandlingsbestemmelsene utenfor rekkevidde, og man ser seg nødt til å nedsubsumere til de generelle voldsbestemmelsene. Konsekvensene av dette kan være flere både for spedbarnet og den tiltalte. Bevisbyrde, strafferamme og straffeutmåling står her sentralt.

DEL 2 - Etterforskning av alvorlig vold mot spedbarn

8.0 Politiets utfordringer ved etterforskning av alvorlig vold mot spedbarn

Norge har som rettsstat et ansvar for å oppfylle sine forpliktelser til menneskerettighetene og barnekonvensjonen, blant annet for å sikre og beskytte spedbarn mot alvorlig vold. Politiet har en sentral rolle i dette arbeidet gjennom sin etterforskning. Formålet med etterforskningen fremgår av lov 22 mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 226⁷⁰. Av denne fremgår det at etterforskningen skal avgjøre spørsmålet om tiltale og å tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld og eventuell fastsettelse av reaksjon. Videre følger det av straffeprosessloven § 225 at politiet pålegges ved påtalemyndigheten ansvaret for etterforskning av straffbare forhold.

⁷⁰ Lov 22 mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

Riksadvokat Tor-Aksel Busch har i flere år pålagt politiet et særlig fokus på etterforskning av mishandling og alvorlig vold mot barn. Han uttalte ved rundskriv nr. 1 i 2017 at:

Saker om alvorlig vold mot små barn er krevende å etterforske og påtaleavgjøre, og må behandles med særlig grundighet. Vi understreker kravet om effektiv og grundig etterforskning. Alle muligheter for avklaring av årsaks- og ansvarsforhold skal som hovedregel være utprøvd før en slik sak kan henlegges.⁷¹

Riksadvokaten er tydelig i å stadfeste viktigheten av en grundig etterforskning av saker som omhandler alvorlig vold mot barn. Til tross for den økte oppmerksomheten på området er det fortsatt et stort forbedringspotensiale, hvilket henleggelsesstatistikk tyder på. Skal trenden snu, må etterforskningen på området styrkes ytterligere. I flere dommer som omhandler alvorlig vold mot barn ser vi at gjerningspersoner som utsetter barn for skade enten får lav straff, eller går straffri som følge av manglende bevis. Bruken av kroppsskadebestemmelsen og mishandlingsbestemmelsen synes å være varierende.

I Sør-Gudbrandsdal tingrett⁷² stod en far tiltalt for å ha ristet sitt 17 dager gammelt barn så kraftig at det fikk skader i hjernen med blødninger og hevelse i øynene. Barnet fikk cerebral parese og ble invalidisert som følge av skadene. Retten fant det tilstrekkelig bevist at tiltalte hadde ristet barnet og at volden hadde betydelig skade til følge. Far ble dømt etter strl. § 228, første og annet ledd, jf. 232. Straffeutmålingen endte med fengsel i 1 år og 6 måneder. Dommen ble senere anket til Eidsivating Lagmannsrett.

I Drammen tingrett⁷³ stod en far tiltalt for å ha påført sin 4 måneder gamle sønn et traume i hodet slik at gutten fikk hjerneblødning, kramper og pustestans. Retten fant det bevist at faren hadde ristet sønnen med vilje og ble dømt etter strl. § 228, annet ledd. Retten fant at skjerpende omstendigheter mot en forsvarsløs person ikke kom til anvendelse. I straffeutmålingen ble det tatt stilling til flere formildende omstendigheter som at tiltalte hadde besøksforbud fra sitt eget hjem i 11 måneder, samt at han ikke fikk samvær med sønnen på 7 måneder. Faren ble dømt til fengsel i 90 dager.

De ovennevnte dommene illustrerer at spedbarn utsettes for alvorlig vold med betydelige

⁷¹ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2017, Oslo, 28. februar 2017

⁷² sak 13-037016 fra Sør-Gudbrandsdal Tingrett

⁷³ sak 14-178324 fra Drammen Tingrett

skader til følge. Det er i begge tilfeller barnas omsorgspersoner som utøver volden, og det virker å være tilfældigheter som gjør at liv ikke går tapt. Det er på det rene å stille spørsmål ved om straffeutmålingene samsvarer med sakenes alvorlige omfang. Mye kreves av politiets etterforskning for å fylle de ulike bevisemaene i en straffesaken, slik at det strenge beviskravet kan oppfylles.

8.1 Bevisbyrde og beviskravet

Bevisbyrden ligger hos politiet. Kravet til bevis i norsk strafferett er av Høyesteretts kjæremålsutvalg⁷⁴ definert: “For at domfellelsen skal kunne skje, kreves fullt bevis for det faktiske forhold, både i objektiv og subjektiv henseende og enhver rimelig tvil skal løses til fordel for den tiltalte.”

Dersom skyld ikke kan bevises utover enhver rimelig tvil, vil tvilen komme tiltalte til gode og han blir straffri. Denne uskyldspresumsjonen skal hindre justisfeil, og det er følgelig et begrep at det er bedre at skyldige frifinnes enn at uskyldige dømmes. Det følger også av EMK artikkel 7 at ingen skal straffes for noe som “ikke utgjorde en straffbar handling etter nasjonal eller internasjonal rett på den tid da den ble begått”.⁷⁵ Dette peker tilbake på legalitetsprinsippet som sier at ingen kan straffes uten lov.

Vilkårene i mishandlingsbestemmelsen kan i mange tilfeller være vanskelig å oppfylle. I 2014 ble 70 % av alle § 219-anmeldelser i 2014⁷⁶ henlagt på bevisets stilling. Dette skjer til tross for at Norge er et foregangsland når det gjelder å sikre barn trygge oppvekstvilkår, hvilket underbygger utfordringene ved etterforskningen.

Mishandling av spedbarn skjer ofte i hjemmet, og kan sies å være skjult kriminalitet. Det vil naturlig være få vitner og mangel på viktige bevis. Politiet er derfor nærmest avhengig av omsorgspersonenes forklaringer. Likevel er det vanskelig å komme unna det faktum at de beskytter hverandre ved å nekte å avgi forklaring, hvilket for øvrig er en lovfestet rett en som mistenkt har i en straffesak etter strpl. § 232 jf. § 90.

⁷⁴ Rt. 1978 s. 884

⁷⁵ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, EMK (1950) Art. 7

⁷⁶ Kåre Svang, *Studierapport - mishandling og alvorlig vold mot barn*. Fagspesialistprogrammet Kriplos 2014-2015. s. 7.

I saken fra praksisåret nektet begge foreldrene å avgi forklaring. Det var ingen vitner til hendelsen og spørsmålet ble således hva politiet kunne supplere etterforskningen med. Gode sakkyndige erklæringer ble viktig i kartleggingen av hendelsesforløp og skadeomfang. Saken illustrerer hvor vanskelig politiets etterforskning er. I mellomtiden står barna i en særdeles sårbar situasjon, og vernet om deres rettssikkerhet er utfordret.

Bevisenes styrke ble likeledes sentralt i en nylig rettskraftig dom⁷⁷ fra Lofoten tingrett. Spedbarnet var påført to kragebeinsbrudd, tolv ribbeinsbrudd, brudd i armer og lårbein, hudavskrapninger i ansiktet og blødninger i øyeeplet. Mor og stefar stod tiltalt for grov mishandling i nære relasjoner. Det ble reist tvil om hvem som hadde påført barnet skade, fordi mor og stefar begge hevdet de ikke hadde vært tilstede da skadene ble påført barnet.

Retten anså det bevist utover enhver rimelig tvil at enten mor eller stefar hadde påført barnet flere skader. Derimot kunne det ikke bevises hvem av de to som gjorde det. Det var mer sannsynlig at stefar hadde påført barnet skade, men «mer sannsynlig» er ikke «bevist utover enhver rimelig tvil». Derfor ble de begge frifunnet på bevisets stilling.

Tingretten pekte selv på at den “har funnet bevisvurderingen særdeles vanskelig.” Retten kunne ikke utelukke at en eller begge de to tiltalte skjulte viktig informasjon for å beskytte den andre, da de fremsto som avhengige av og lojale mot hverandre. Saken vitner om at omsorgspersonenes egne forklaringer nærmest er avgjørende for rettens behandling av skyldspørsmålet. Det kan stilles spørsmål om barnets rettssikkerhet her er ivaretatt. Hvordan skal rettsstaten sørge for at spedbarn, de mest forsvarsløse av oss sikres den samme rettssikkerhet som de ressurssterke?

Et annet eksempel som illustrerer det strenge beviskravet er dom avsagt i Borgarting Lagmannsrett i 2016⁷⁸. Saken gjaldt et spedbarn som var påført bruddskader i ribbein ved to ulike hendelser, i alt 19 bruddskader. Far stod tiltalt for mishandling etter strl. § 219. Mor var frifunnet i Tingretten og far var funnet skyldig. Far anket dommen til Lagmannsretten, som

⁷⁷ TFLOT-2017-54390

⁷⁸ LB-2016-208208

etter en samlet vurdering av bevisførselen, anså det utvilsomt at barnets bruddskader ikke var påført av andre enn foreldrene. Lagmannsrettens flertall kunne imidlertid ikke utelukke at en annen enn faren var gjerningsperson, og far ble derfor frifunnet. Dette underbygger det strenge beviskravet som skal til for å kunne straffe borgerne i samfunnet.

Et sentralt spørsmål blir derfor hva som vil skje når bevisene ikke er tilstrekkelig for beviskravet - hva kan foreldrene da straffes for? Nedsubsumsjon til kroppsskadebestemmelsen synes ofte å være løsningen. Det ligger i samfunnet en forventning om at vold mot barn skal straffes strengt. Spørsmålet er om straff til enhver pris er veien å gå? Uskyldspresumsjonen og legalitetsprinsippet står sterkt i norsk rett. Det er nærliggende å tro at foreldrenes største straff er vissheten om at barnet går en usikker fremtid i møte.

8.2 Spedbarn som fornærmede

Spedbarn er uten mulighet for å forsvare seg, og kan ikke uttale sin rett. Det i seg selv gjør etterforskningen krevende. I stadig flere saker er gjerningspersoner som utsetter spedbarn for alvorlig vold, barnets egne omsorgspersoner. Disse er personer som spedbarnet er prisgitt og avhenger av. Spedbarna settes i en særst sårbar situasjon med tanke på at de ikke kan velge sine omsorgspersoner. Det foreligger sjelden fullstendig forklaringer eller erkjennelser fra disse. Politiet står da igjen med en taktisk og teknisk etterforskning nærmest uten ledetråder.

Spørsmålet om spedbarn lever i et trusselregime preget av konstant utrygghet og frykt for vold er dessuten utfordrende å kartlegge. En kan stille seg spørsmålet om det er selvsagt at spedbarn faktisk kjenner på frykt ved disse tilfellene. Å bli utsatt for traumatiserende opplevelser kan naturligvis skape en utrygghet som blir vedvarende livet ut.

Vi kan likeså stille spørsmål om det er rimelig å sidestille vold mot barn og eksempelvis ektefelle, slik det gjøres etter str. §§ 282 og 283. I dagens samfunn velger man sin ektefelle, og er ikke på samme måte som før avhengig av hverandre. For barn, er situasjonen en ganske annen. Mishandling fra omsorgspersonen vil føre til et stort svik. Barnet kan oppleve frykt, forvirring, og utrygghet som igjen kan medføre en risiko for skadevirkninger.⁷⁹

⁷⁹ NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold*, s.62-63

Kartleggingen av skadefølgene som nevnes i §§ 274 og 283 er heller ikke enkel. Ikke alle alvorlige skadefølger er synlige ved spedbarnsalder, og ved enkelte tilfeller vil ikke omfanget av skaden bli merkbar før barnet er eldre. Borgarting Lagmannsrett⁸⁰ har vist til den sakkyndige vurderingen på dette området: *“den skadelidne i denne saka berre er 1 år og 6 månader, og at det framleis er ein del som er usikkert knytt til dei konkrete utslaga av skadane i kvardagen, inkludert i kva grad den skadelidne vil kunna dra nytte av ulike pleie- og omsorgstiltak”*. Skadefølgen er av vesentlig betydning for pådømmelse av straff, og kartleggingen kan bli avgjørende.

8.3 Strafferamme og straffeutmåling

Hvorvidt forholdet faller inn under mishandlingsbestemmelsen eller kroppsskadebestemmelsen kan ha stor betydning for straffeutmålingen. Strafferammene og straffenivået er i mange tilfeller høyere ved bruk av mishandlingsbestemmelsene, som igjen kan føre til strengere straffer. Familievoldsmomentet kan likevel sies å bli tillagt vekt selv om det forholdet subsumeres under de generelle voldsbestemmelsene.⁸¹

Det er verdt å bemerke at det er forskjell mellom straffenivå og strafferamme. Dagens straffenivå for mishandlingsbestemmelsen er redegjort for i forarbeidene⁸². Departementet ønsket at straffenivået for mishandling i nære relasjoner skulle ligge noe over straffenivået for sammenlignbare voldslovbrudd, herunder kroppsskadebestemmelsen.

Lovgiver begrunnet dette ønsket i disse sakenes særlig alvorlige karakter. Den psykologiske bindingen, frykten og følelsen av å leve i et trusselregime kan oppleves verre enn de enkelte voldshandlinger. Dette påpekes i en Høyesterettsdom fra 2010;

*Straffutmålingen i saker med familievold må nødvendigvis bero på en samlet vurdering hvor en rekke momenter kan trekkes inn. Sentrale elementer vil være hvor lenge krenkelsene har funnet sted, karakteren av de krenkelser som foreligger, hyppigheten, skadepotensialet og de konkrete skadevirkningene.*⁸³

⁸⁰ LB-2016-172674

⁸¹ Rt. 2004 s. 844 avsnitt 17

⁸² Ot.prp. 2008-2009 s. 199, punkt 6.11

⁸³ Rt. 2010 s. 129 avsnitt 18

Spørsmålet er om dette hensynet i realiteten ble tatt med i utarbeidelsen av strafferammene, som nå er tilnærmet identiske. For mishandlingsbestemmelsen strl. § 282 ble strafferammen hevet til fengsel inntil 6 år, det samme som kroppsskadebestemmelsen § 273. Hva gjelder grov overtredelse, straffes begge forhold med fengsel inntil 15 år. Ved grov kroppsskade skilles strafferammen dog mellom forsett eller uaktsomhet for den alvorlige døds- eller skadefølgen.

Ved å se på de ulike dommer, kan også straffutmålingen fremstå noe vilkårlig. Derimot er ingen sak lik, og en generell vurdering av strafferammene sier lite om det faktiske straffenivået. Spørsmålet om vilkårlig straffutmåling krever derimot en empirisk tilnærming, som ikke vil belyses i denne oppgaven.

9.0 Avslutning

Mishandling av barn er et alvorlig samfunnsproblem, og det forventes et målrettet arbeid fra politiets side. I det overnevnte har vi pekt på kompleksiteten i saker som omhandler alvorlig vold mot spedbarn og hvordan dette kan utfordre barns rettssikkerhet i samfunnet.

Ingen familievoldssaker er like og hvilke straffebestemmelser som gjelder for mishandling av barn kan være vanskelig å bedømme. Både kroppsskadebestemmelsen og mishandlingsbestemmelsen verner om hensynet til den personlige integritet. Dette kan være en utfordring med tanke på valg av straffebestemmelse. De største forskjellene mellom bestemmelsene er mishandlingsvilkårets omfang og kravet til relasjonen mellom gjerningsperson og offer.

Det er utfordrende å konkludere i hvilken betydning bruk av § 274 har fremfor § 283 for spedbarns rettssikkerhet, da dette krever en empirisk tilnærming. Vi har likevel gjort noen betraktninger knyttet til bestemmelsenes vilkår, vilkårlig bruk, lave straffer og det høye bevisskravet.

I tråd med menneskerettighetene og barnekonvensjonen har en rekke handlingsplaner og utredninger blitt utarbeidet, hvilket gjenspeiler et økt fokus på barns rettssikkerhet. Utformingen av den nye mishandlingsbestemmelsen og en økning i strafferammene for både mishandling i nære relasjoner og generelle voldslovbrudd er en del av dette arbeidet.

Politiet står i sin bevisbyrde overfor store utfordringer i etterforskningen av disse sakene. Sakene mangler ofte vitner, og dermed blir omsorgspersonenes forklaringer sentrale. Velger de å benytte seg av sin lovfestede rett til ikke å forklare seg, lar hendelsesforløpet seg vanskelig kartlegge. Det kan således bli vanskelig å oppnå beviskravet. Flere foreldre frifinnes som følge av manglende bevis og det sentrale spørsmålet er hvem som har utøvet volden. Når foreldre velger ikke å avgi forklaring, kan man spørre seg om dette er veien til straffrihet. Samtidig er det påtalemyndighetene som sitter med bevisbyrden, og når beviskravet ikke kan oppfylles, er det eneste riktige at vedkommende blir frikjent i tråd med legalitetsprinsippet.

Norge som foregangsland for trygge oppvekstvilkår, har fremdeles en vei å gå i arbeidet med å ivareta barns rettssikkerhet gjennom EMK og barnekonvensjon. Henleggelsesstatistikken og antall sykehusinnleggelser av barn med omfattende skader vitner om dette. I mellomtiden står barna i en særdeles sårbar situasjon, og vernet om deres rettssikkerhet er utfordret. I all den tid spedbarn utsettes for vold, er politiets innsats i etterforskningen avgjørende for den lovfestede rettssikkerheten.

10.0 Litteraturliste

10.1 Lover og internasjonale konvensjoner

FNs konvensjon 4 november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK)

FNs konvensjon 20 november 1989 om barns rettigheter (barnekonvensjonen)

Lov 17 mai 1814 om Kongeriket Noregs grunnlov (Grunnloven)

Lov 21 mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

Lov 22 mai 1902 om Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) - opphevet

Lov 20 mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

Lov 22 mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

10.2 Lovforarbeider og stortingsdokumenter

NOU 2017:12 *Svikt og svik*. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/3be8090f3c354f5eb821535142071c50/horingsnotat-1595756.pdf>

NOU 2002:31 *Retten til et liv uten vold*. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/63e114ce782044d5b472546dfd102c35/no/pdfs/nou200320030031000dddpdfs.pdf>

Ot.prp. nr. 79 (1988- 1989) *Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m.* Hentet fra: https://lovdata.no/pro/#document/PROP/forarbeid/otprp-79-198889/KAPITTEL_9-8

Ot.prp nr. 113 (2004-2005) *Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)*. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/4f60429245164ead87102fd959ac293d/no/pdfs/otp200420050113000dddpdfs.pdf>

Ot.prp nr.22 (2008-2009) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/10118c83df37474e9c61e86765c7af98/no/pdfs/otp200820090022000dddpdfs.pdf>

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017) *Et liv uten vold*. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/97cdeb59ffd44a9f820d5992d0fab9d5/hplan-2014-2017_et-liv-uten-vold.pdf

10.3 Rundskriv

Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2017 (28. februar 2017) *MÅL OG PRIORITERINGER FOR STRAFFESAKSBEHANDLINGEN I 2017– POLITIET OG STATSADVOKATENE*. Hentet fra: <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/09/Ml-ogprioriteringsskriv2017-1.pdf>

10.4 Rettspraksis

10.4.1 Høyesterett

Rt. 1973 s. 442

Rt. 1978 s. 884

Rt. 1990 s. 1155 I

Rt. 1992 s. 1703

Rt. 2004 s. 844

Rt. 2009 s. 1412

Rt. 2010 s. 129

Rt. 2012 s. 835

Rt. 2014 s. 695

Rt. 2016 s. 2345 A

Rt. 2017 s. 2282 A

10.4.2 Lagmannsrett

LE-2013-112647

LB-2014-110471-2

LG-2016-7643

LB-2016-172674

LB-2016-208208

10.4.3 Tingrett

Oslo Tingrett sak 11-109152

Sør-Gudbrandsdal Tingrett sak 13-037016

Drammen Tingrett sak 14-178324

TFLOT-2017-54390

10.5 Juridisk litteratur

Boe, Erik Magnus (2012), *Grunnleggende juridisk metode: en introduksjon til rett og rettstenkning*, 3.utgave, Oslo

Eckhoff, Torstein (1971), *Rettskildelære*, Universitetsforlaget, Oslo

Fredriksen, Steinar (2017), *Norm, skyldkrav og straffetrussel*, Gyldendal Norsk Forlag AS

Fredriksen, Steinar (2016), *Lovbrudd, skyld og straff - Hovedlinjer i alminnelig strafferett*, Gyldendal Norsk Forlag AS, 1. utgave

Fredriksen, Steinar & Spurkland, Kai (2014), *Ordensjuss*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

Matningsdal, Magnus (2010), *Norsk spesiell strafferett*, Fagbokforlaget, Bergen

Matningsdal, Magnus (2015), *Nytt i ny straffelov*, Universitetsforlaget, Oslo

Matningsdal, Magnus (2016), *Norsk spesiell strafferett*, Fagbokforlaget, Bergen, 2. utgave

Wegner, Rolf (2015), *Strafferett spesiell del*, Vett Viten, Oslo

10.6 Annen litteratur

Myhrer, Tor-Geir (2012), *Bastet og bundet, rettslige rammer for bruk av håndjern*, Oslo

Mæhle, Synne Sæther & Bernt, Jan Fridthjof (2013), *Rett, samfunn og demokrati*, Oslo, Gyldendal akademisk

Svang, Kåre (2015), *Studierapport - mishandling og alvorlig vold mot barn*.

Fagspesialistprogrammet Kripos 2014-2015.